

HUSMANN I ULLENSAKER

Filmen "Husmann i Ullensaker" som ble vist denne kvelden er produsert av NRK som nr. 5 i serien "Bilder fra Norgeshistorien". Den ble vist i fjernsynet 3/12-1979. Programleder var Per Simonnæs.

Filmen bygger blant annet på Tore Prysers hovedoppgave i historie ved Universitetet i Oslo 1974: "Thranittene i Ullensaker. En sosialhistorisk analyse", og "Utvandring fra Ullensaker 1867-99. En sosialhistorisk undersøkelse", hovedoppgave i historie ved Universitetet i Oslo 1979 av Elisabeth Koren. Dessuten bygger filmen på Eilert Sundts materiale.

Filmen starter med at vi møter vi Eilert Sundt (1817-1875), norsk teolog og samfunnsforsker. Han intervjuer Karen husmannskone som vasker klær i elva. Husmannsvesenet dominerte landsbygda på 1800-tallet og Eilert Sundt dokumenterte folks levekår. Det settes fokus på 1840 årene da jordbruket var i hamskifte fra naturalhusholdning til pengehusholdning.

Tore Pryser intervjuer Ole H. Vethal som fortalte om husmannsplasser på vestsida av Hvamsetertjernet og om folkene der. Han fortalte om plassene: Tronshaugen fraflyttet 1869, Rolstad, Tjennsdalen som er grodd igjen, Herzenberg og Hansstua. I området er det fortsatt spor etter husmannstida. Rundt 1850 var det 100 småbruk på ca. 20-40 mål i Ullensaker. Husmannens kår var verre enn småbrukerens kår.

Professor Sivert Langholm på Historisk institutt forteller om Ullensaker-undersøkelsen. Vår bygd ble valgt fordi det var ei vanlig Østlandsbygd med kildene sine i Osloarkiv. I 1865 bodde det 7374 personer i Ullensaker.

Livet til husmannen Jacob Eriksen fra Ullensaker ble fulgt gjennom protokoller, folketellinger og kirkebøker for å belyse et husmannsliv. Hans far var husmann på Wethalseie, men ble kastet ut derfra i 1840. Han hadde da gjeld. Jacob Eriksen giftet seg i 1851. Da var han innerst på Aaseie. Han bodde en stund på Jansstuen som ble tvangssolgt. Situasjonen bedret seg, så han fikk husmannsplass hos lensmann Bøhn. Jacob Eriksen bodde også noen år i Sørumsund før han i 1865 ble losjerende på Smedstuen under Lund nedre med kone og 5 barn. Han oppgis å være tømmermann. Fattigprotokollen viser at han var fattigunderstøttet fra 1865. I 1868 utvandret Jacob Eriksen til Amerika. I 1871 reiste kona og de to yngste barna etter med billett betalt fra Amerika (til La Crosse med Pontocorvo-linjen).

Så kommer vi til Marcus Thrane (1817-1890). Han var leder for den første norske arbeiderbevegelsen. Etter 1½ år var det 30.000 medlemmer i 300 lokalforeninger spredt rundt i landet. Thranittene ønsket bl.a. alminnelig stemmerett, avskaffelse av vernetoll, reform av almueskolen og bedring av husmennenes kår.

I Ullensaker var det ikke bare husmenn som gikk inn i thranitterbevegelsen i starten, men også selveiende bønder. Grunnen var kampen mot Hovedbanen Oslo-Eidsvoll som ville ødelegge det økonomiske grunnlaget for plankekjørerene.

Husmennene og konene deres møtte fram på Marcus Thranes agitasjon i 1850 der først en thranitterforening ble stiftet på Borgen og deretter en på Langbakk. I filmen ser vi fra oppstarten av Langbakk forening. Foreningene her i bygda ble stiftet av

Abraham Jørgensen Borgen i Tore Prysers skikkelse. Abraham Jørgensen Borgen var født i Strøm i Sør-Odal. Giftet seg med Karen Andrine som var datter på Borgen Store og bodde som innerst der. Seinere flyttet de til Skjerstad ved Bodø og han unngikk derfor å bli arrestert. Deres etterkommere flyttet etterhvert til Kilden utenfor Murmansk på Kolahalvøya.

Marcus Thrane ble arrestert og fikk 4 års tukthus. Thranebevegelsen ble nedlagt. Han utvandret seinere til Amerika og døde der i 1890. Levningene hans ble i 1949 gravlagt i Æreslunden på Vår Frelsers gravlund i Oslo.

